

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію **ЛЕВЧЕНКО Анни Андріївни**

«ПОЛІФОНІЧНІ ЦИКЛИ ВАЛЕНТИНА БІБІКА

ЯК ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА СИСТЕМА»

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 025 – Музичне мистецтво

Поліфонія в сучасній музичній творчості – це окреме явище, яке включає не лише технічний аспект композиції, а й виступає виразником стилю індивідуального музичного мислення митця. Водночас дотримання канонів взаємодії різних елементів поліфонії, поруч із креативним просторовим мисленням, у будь-якому її вияві зберігає актуальність питань жанрового визначення.

На нашу думку, наявність в творчому доробку композитора поліфонічних циклів, на кшталт прелюдія та фуга, є важливим маркером майстерності та віртуозності мислення, особливо в умовах постмодерну, коли розуміння музичного звукопростору перебуває у тривалій стадії пошуку оригінальних технічно-креативних рішень.

Поліфонічні твори, написані починаючи з ХХ століття декларують не лише способи своєї побудови, але демонструють художні цілі, з якими композитор звертається до того чи іншого поліфонічного засобу розвитку – у сучасному контексті поліфонія стає засобом вираження особливих емоційних, психологічних та екзистенційних станів. Так, на сторінці 92, Анна Левченко зазначає, що для поліфонічних творів В. Бібіка характерним є рис «піднесеної філософської споглядальності; розлогої, монументальної, величної епіки; оповідальності, розповідальності та сповідальності (у тому числі, монодійної, монологічної, речитативної); внутрішнього, стриманого драматизму».

Ось чому питання цілісності її поліфонічних творів посідають перше місце у сучасних музикознавчих дослідженнях. Свідченням цього слугують захищені останнім часом дисертації з напрямку поліфонія, про які ми не можемо не згадати в цьому відгуку¹. Роботи Світлани Постовойтової та Люції Циганюк, так само як і праця Анни Левченко вивчають поліфонічні цикли, що охоплюють період від ХХ століття до сучасності. Попри окремі збіги в музичному матеріалі, зумовлені окресленими часовими та національними рамками дослідження, ці ґрунтовні й глибокі методологічні праці є принципово різними, і це підтверджується їхнім основним тематичним спрямуванням.

Так, в роботі Л. Циганюк, поруч із детальним теоретичним аналізом поліфонічних авторських технік письма, головним ракурсом постає висвітлення особливостей національних рис сучасного українського поліфонічного мислення, а також значна увага приділена засадам їх змістовного виконавського-інтерпретаційного прочитання.

Робота С. Постовойтової зосереджується на вивченні еволюційного шляху «великого поліфонічного циклу» як окремого системного жанрового явища та висвітленні субординаційних зв'язків між темою циклу та всіх його обов'язкових складових елементів, від технічних до змістовно-циклічних.

Дослідження Анни Левченко яскраво доповнює сучасний дисертаційний поліфонологічний дискурс, порушуючи питання, які не були розглянуті в попередньо згаданих працях. По-перше, пропонована робота є вдалою спробою висвітлення еволюції авторського стилю крізь призму поліфонічних циклів, що зумовлено застосуванням монографічного підходу до поліфонічного доробку В. Бібіка. Вагоме значення мають залучені рукописні

- ¹ Постовойтова С. Великий поліфонічний цикл як композиційно-драматургічна цілісність (на матеріалі фортепіанних творів українських композиторів ХХ – початку ХХІ століття). Дис. ... доктора філософії. Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. 2024. Київ.

- Циганюк Л. Засади інтерпретації сучасної української поліфонічної музики (на прикладі прелюдій і фуг М. Скорика, В. Бібіка та О. Яковчука). Дис. ... доктора філософії. Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка. 2023. Львів.

архівні та нотні матеріали композитора, які завдяки зусиллям дисертантки, сподіваємось, будуть скоро доступні для зацікавленої аудиторії.

По-друге, А. Левченко знаходить власний, важливий ракурс вивчення сучасного поліфонічного твору крізь призму взаємодії вертикально-горизонтальних складних звуко-конструкцій, які вона об'єднує в поняття «ладо-фактурного комплексу», що дає змогу не тільки виявляти внутрішні зв'язки технологічної та естетичної сторін в кожному окремому творі, але й прослідкувати лінію стильового розвитку в творчості В. Бібіка від більш ранніх до більш пізніх поліфонічних творів.

Вагомий внесок у сучасну поліфонологію складає теоретична частина дисертації, представлена першим розділом. Робота спирається на фундаментальну джерельну базу, авторка охоплює увесь доступний корпус вітчизняних досліджень – від загальновизнаних академічних праць до найновіших розвідок. Взято до уваги й новітні іншомовні джерела, що безпосередньо стосуються окресленої проблематики. Розгорнутий термінологічний апарат дозволяє вивчати твори на рівні широкого узагальнення поліфонічних процесів та може бути застосований широко за межами теми дисертації.

Особливу увагу привертають роздуми щодо визначення ладотональних центрів у сучасних фугах. Дуже важливим для вибудовування концепції дослідження вбачається згадування «неотональності», як явища, «що враховує виклики та інновації сучасної гармонії поза відмови від явища ладовості в її розширеному вигляді» та дозволяє розглядати «лад не лише як систему звуковисотних співвідношень, а як багаторівневу організацію, що інтегрує інтонаційні, функціональні та структурно-сміслові виміри» (стор. 76). Це дає змогу дисертантці спиратися на класичні аналітичні методи під час роботи з новітніми звуковими структурами, що використовуються у фугах.

Важливим є те, як у розглядаються різні форми існування та прояву фактури в межах поліфонічного складу, адже в сучасній музичній творчості поліфонічні засоби значно виходять за межі панлінеарності мелодичних голосів. Інакше кажучи, вертикальний параметр набуває значно більшої ваги у «новій поліфонії», що яскраво демонструється у творах В. Бібіка. Вивчаючи механізми взаємодії інтонаційного, ладового, ритмічного, тембрового та інших виразових засобів музичної тканини, А. Левченко розкриває темпорально-спатіальні якості поліфонічних творів композитора, висвітлює стильові чинники їх багатовимірного звукопростору.

Глибокий ступінь володіння матеріалом роботи відчувається не тільки в її теоретичній частині, але й в її аналітичних розвідках. Говорячи про великі цикли В. Бібіка, як то 24 прелюдії та фуги, дисертантка йде шляхом порівняння та систематизації художніх та технічних прийомів митця. Подібне узагальнення вимагає ґрунтовного, скрупульозного аналізу кожної складової поліфонічного циклу, особливо фуги. Складання схем є окремою обов'язковою методичною вимогою, яку неможливо оминати, проте вона значно ускладнюється в умовах нового ладо-гармонічного мислення. Додатки, що містять ці схеми, а також розшифрування ладо-звукорядів тем усіх без винятку фуг В. Бібіка, засвідчують великий масштаб виконаної роботи, яка залишилася поза межами основного тексту. Вважаємо, така віддзеркалена в додатках праця, повинна отримати форму окремих методичних порад для виконавців та має бути розміщена поміж сторінок майбутніх нотних витань циклів В. Бібіка. Цей матеріал має значно полегшити вивчення та розуміння наступними виконавцями музичного тексту композитора.

Отже, в роботі споглядаємо вдале поєднання декількох дослідницьких векторів:

- теоретично-музикознавчого, що стосується загально системного визначення ладових констант у сучасній музиці;

– вузько-поліфонологічного, який проявляється у детально проробленому музичному матеріалі дисертації та вивченні трансформації канонічних елементів фуги як самостійного жанру;

– монографічно-дослідницького, про що свідчать вивчені архівні сімейні матеріали та прямий діалог з донькою композитора.

Все це дозволяє вибудувати самостійну, струнку, вагому та багатошарову авторську концепцію, яка дійсно висвітлює системність поліфонічної спадщини В. Бібіка та доводить її унікальність, а також відкриває подальші перспективи для її вивчення.

Водночас розгорнуті теоретичні положення, системний підхід і авторське бачення вивчення «нових поліфонічних творів», запропоновані А. Левченко, дають змогу застосовувати їх до широкого спектру поліфонічного репертуару, що становить ще одну вагомую практичну цінність цієї дисертації.

Окремої уваги заслуговують «контекстні» дослідницькі лінії, пов'язані з розкриттям провідних жанрово-стильових ідей роботи. Так у підрозділі 2.1 розкрито не лише постать В. Бібіка як представника харківської композиторської школи, а й окреслено риси харківської поліфонічної традиції, даючи уявлення про вагоме підґрунтя творчих пошуків автора.

У підрозділі 2.2 дослідниця систематизує погляди на поліфонічні твори В. Бібіка крізь призму циклічності. Це дозволяє А. Левченко проводити широкі паралелі з іншими циклами ХХ століття та виокремлювати специфічні параметри циклізації, притаманні саме його циклам.

Розділ 2.4 дає змогу охопити широкий спектр вивчення багатотемних фуг композитора та розглянути одні й ті самі твори з різних аналітичних ракурсів. Нарешті, розділ 3.1, що передує аналізу «Прелюдії, Фуги та Арії на тему ВАСН», висвітлює різноманітні дослідницькі концепції, теоретично-практичні трактування та інтертекстуальну семантику згаданої монограми.

Згадані контекстні лінії утворюють особливу стрункість дисертації та обґрунтовують титульне поняття роботи – системність, яка має місце у поліфонічних циклах В. Бібіка.

Отже, з урахуванням усього викладеного, можна підсумувати: структура й логіка розгортання дослідження не викликають зауважень, а авторська позиція є чіткою й завершеною.

Проте, дозволимо собі поставити декілька запитань дискусійного характеру.

1. В сучасному музикознавчому дискурсі шириться поняття «текстура», яке певним чином є перекладом термінів фактури та складу, проте з іншого значно розширює структурні та виразові можливості даних понять та є більш релевантними по відношенню до нових композиторських пошуків. Ви не звертаєтесь у вашій роботі до даного терміну. Поясніть, будь ласка, чому?

2. Аналізуючи поліфонічні твори В. Бібіка, особливо у відношенні до «Прелюдії, Фуги та Арії на тему ВАСН», Ви підкреслюєте важливість взаємодії темброво-фактурного комплексу та ладо-фактурного комплексу як самостійних чинників. Наскільки обов'язковою є наявність обох цих комплексів у сучасній поліфонічній музиці? Чи можливе їх функціонування незалежно один від одного?

3. Чи не втрачається в «новій поліфонії», за умов складної фактурної взаємодії та змішання поліфонічних і гомофонно-гармонічних форм, основна ідея поліфонічної музики, а саме рівноправність усіх її складових елементів?

Загалом дисертаційне дослідження Анни Андріївни Левченко вирізняється беззаперечною науковою новизною. По-перше, це підтверджується запровадженням у музикознавчий дискурс нового, обґрунтованого й чітко вивіреного авторського поняття, яке, безумовно, стане корисним для подальших розвідок. По-друге, робота містить надзвичайно

цінні й ґрунтовні аналітичні матеріали, релевантні як для теоретичної, так і для історичної та виконавської сфер музикознавства.

Оригінальність тексту та дотримання принципів академічної доброчесності не викликає сумнівів, фахові публікації та апробаційні матеріали розкривають та доповнюють зміст наукової роботи.

Таким чином, приходимо до висновку, що дисертаційне дослідження «Поліфонічні цикли Валентина Бібіка як жанрово-стильова система» в повній мірі відповідає вимогам МОН України до робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво, а його автор Левченко Анна Андріївна заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри теорії музики та композиції

Одеської національної музичної

академії імені А.В. Нежданової

Майденберг-Тодорова К. І.